

WILLEM DREES

Jelle Gaemers

WILLEM DREES

Daadkracht en idealisme

Boom – Amsterdam

Afbeelding omslag: Willem Drees, 1956. Foto: Henk Nieuwenhuijs
(collectie IISG)
Omslagontwerp: Suzan Beijer
Vormgeving binnenwerk: Mijke Wondergem
Verzorging binnenwerk: Peter Tychon
Lithografie: All-Print (Fred Vermaat)

© 2021 Jelle Gaemers en Boom uitgevers Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl.

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

ISBN 978 90 2443 548 7 (paperback)
ISBN 978 90 2442 281 4 (hardcover)
NUR 680

www.boomgeschiedenis.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

INHOUD

- Inleiding 9
Waarom dit boek? 9
Opzet 12
- 1 STENOGRAAF [15]
Een sobere jeugd 15
Radicale keuzes 18
Het schrift van de toekomst 23
Bankbediende en stenograaf 27
Staatkundige academie 32
- 2 PARTIJMAN [37]
Richtingenstrijd binnen de SDAP 37
Huwelijk en gezin 44
Jaren van opgang en neergang 49
De 'vergissing' van Troelstra 55
- 3 WETHOUDER [63]
In het college 63
Zorg voor het gemeentepersoneel 68
Sociale zorg 72
Strijd om de grondpolitiek 78
'Zo rood als een kreeft' 83
Gemeentelijke financiën in crisistijd 86
Moeilijkheden rondom loonkortingen 91
- 4 NATIONAAL POLITICUS [97]
Kamerlid 97
Crisisbestrijding 103
De moeilijke bocht 109
Stellingname tegen het fascisme 113
Oorlogsdreiging 118

- 5 VERZETSMAN [123]
‘Te blijven: Nederlanders, democraten, socialisten’ 123
Een jaar in Buchenwald 129
Overgang naar een ondergronds bestaan 134
Spil in de illegaliteit 140
Keert de SDAP terug? 145
Een sterker georganiseerde democratie 150
Van Dolle Dinsdag naar bevrijdingsdag 153
- 6 PUINRUIMER EN OPBOUWER [159]
Minister 159
Oorlogsgevolgen 165
Parlementair herstel 171
Van SDAP naar PvdA 174
Een rooms-rood kabinet 178
Sociale politiek in een geleide economie 181
De Noodwet-Drees 187
- 7 KABINETSFORMATEUR [193]
Onverwachts minister-president 193
Tien jaar ‘Drees’ 197
Onzekere positie 204
Drees als kabinetsformateur 208
- 8 MINISTER-PRESIDENT [215]
Een intiem departement 215
Rondom de ministerraadsvergadering 218
Voorzitter van de ministerraad: ‘Het kon niet beter’ 223
Verhouding tot fractie en partij 227
Optreden in het parlement 232
Relatie met de pers 239
- 9 DEKOLONISATOR [247]
De rede en de revolutie 247
Drees’ opvattingen en invloed 253
Van de Hoge Veluwe tot het eerste militaire offensief 259
Intermezzo: het kabinet en de militaire excessen 266
Van Renville tot het tweede militaire offensief 268
De terugtocht en het naspel 276
Nakaarten 283

- 10 HOEDER VAN DE MONARCHIE [289]
Conflicten binnen de Kroon 289
Een staatszaak van de eerste orde 295
De commissie van wijze mannen 299
'Hopelozener dan ooit' 305
Kentering 310
'Toch wel nuttig' 314
- 11 VADER DREES [319]
Thuis bij de minister-president 319
Mariakaakjes en wijnkleurige vruchtensappen 323
'Drees is al helemaal hier!' 328
Vertrouwenwekkende vaderfiguur 335
- 12 MEESTER OP ALLE WAPENS [339]
Zorg voor de overheidsfinanciën 339
De Koude Oorlog 344
Europese samenwerking 350
Sociaaleconomische politiek 356
De val van het vierde kabinet-Drees 361
- 13 NIET-RUSTEND STAATSMAN IN RUSTE [369]
Losse karweitjes 369
Boekenschrijver 374
Kanteljaar 1966 379
Breuk met de PvdA 383
De Cassandra van de Beeklaan 393
'Wat er nog is, is toegift' 400
- 14 ICOON [409]
Het monument 409
De persoon 410
De sociaaldemocraat 415
De bestuurder 419
Het beeld 423
De balans 426

Verantwoording en dankwoord	429
BIJLAGE 1 Leven in jaartallen	433
BIJLAGE 2 Kabinetten en kabinetsformaties 1945-1958	435
Afkortingen	439
Bronvermelding	441
Geraadpleegde literatuur	455
Beeldverantwoording	458
Personenregister	459

INLEIDING

– *Waarom dit boek?* –

In juni 2020 haalde Willem Drees weer eens het nieuws. De aanleiding was de aanpassing van de canon van de Nederlandse geschiedenis door een commissie onder leiding van de historicus James Kennedy. Deze canoncommissie wil meer diversiteit in de leerstof van het geschiedenisonderwijs, wat tot enige nieuwe ‘vensters’ leidt en het schrappen van enkele oude. Een wijziging die enige aandacht trok was het nieuwe ‘gezicht’ van de verzorgingsstaat: Drees, voor velen de vader van de AOW, maakte plaats voor Marga Klompé, de moeder van de Bijstandswet. In verschillende interviews werd Kennedy gevraagd om die wissel toe te lichten, en er kwamen enkele protesten met, zoals dat tegenwoordig gaat, een hashtag #HouDreesInDeCanon.

Natuurlijk valt over deze vernieuwing te twisten: kunnen leraren de geschiedenis van de verzorgingsstaat beter vertellen met Klompé als boegbeeld in plaats van Drees? Ik geloof van niet. Het verhaal blijft in grote lijnen hetzelfde, welk ‘gezicht’ je ook kiest. Beiden leverden een belangrijke bijdrage aan het moderne stelsel van sociale zekerheid en dat dient hoe dan ook aan bod te komen: Drees die met zijn ouderdomsvoorziening de grondslag legde en Klompé die met de bijstand de kroon op het bouwwerk plaatste. En de geschiedenis houdt daarmee niet op, want de latere aanpassingen van het stelsel zijn ook van belang om de huidige situatie te kunnen begrijpen.

Marga Klompé verdient haar plaats in de canon ten volle en is althans een ‘excuustruus’. Ze was een belangrijk bewindspersoon met een lange staat van dienst, die het net niet tot minister-president bracht (omdat ze zich daarvoor niet geschikt achtte), maar wel tot minister van Staat. Drees zou zelf niet wakker hebben gelegen van zijn ‘degradatie’. Hij was zich maar al te zeer bewust van de neiging die mensen hebben om bepaalde zaken – positieve én negatieve – te veel aan één persoon toe te schrijven. Bescheiden als hij was, wees hij zelf steeds op het werk van zijn voorgangers en opvolgers